

NOTES SOBRE LA DEMARCACIÓ DELS TERMES MUNICIPALS D'ALCÚDIA, SA POBLA I MURO A LA CONTRADA DE L'ALBUFERA

Manuel Espinosa Galán i Francesca M. Serra Cifre

1. INTRODUCCIÓ

Per què estudiam les confrontes dels municipis d'Alcúdia, sa Pobla i Muro en el lloc de l'Albufera?

En primer lloc hem de dir que el present estudi forma part d'un projecte més ample sobre l'Albufera alcudienca, centrat en la geomorfologia i la hidràulica de la zona, en els aspectes històrics i en els usos i aprofitament de l'antiga possessió de l'Albufera, donat a conèixer en part a les anteriors Jornades d'Estudis Locals d'Alcúdia.

En la nostra recerca sobre l'Albufera hem trobat oportú de tractar de forma monogràfica el tema de la demarcació territorial a la contrada de l'Albufera per les controvèrsies que històricament s'han suscitat entre els municipis que la comprenen i que han perdurat fins a un temps molt pròxim als nostres dies. L'any 1945 s'aixecaren les fites que amb el temps havien desaparegut a la contrada dels municipis d'Alcúdia, sa Pobla i Muro entre la volta d'Oriolet i la Platja, les quals es varen ratificar l'any 1954 amb la intervenció de l'Institut Geogràfic Cadastral. La informació oral recollida ens ha provocat un interès afegit per escorcollar el tema, atesa la diversitat d'opinions, confusions i a vegades la tergiversació de fets, i donar a conèixer el resultat fins ara assolit d'acord amb la documentació i la cartografia a l'abast sense més pretensió, oberts i atents a qualsevol aportació nova.

L'Albufera des del punt de vista de la geografia forma una unitat geomorfològica que sempre ha ocupat el mateix lloc, però no així els seus límits que amb el temps han anat variant.

Els límits de les entitats territorials, a qualsevol nivell jeràrquic (estats, províncies, etc.), al llarg de la història han sofert modificacions. Generalment aquests límits administratius vénen marcats per algun element geogràfic com pot ser un riu o un torrent; també es pot prendre algun element antròpic representatiu com pot ser un camí o una carretera. Però no sempre és així, ja que en ocasions els límits municipals es tracen tenint en compte altres interessos com poden ser els polítics o econòmics. A la nostra història recent hi ha molts d'exemples sobre canvis de fronteres a Europa (Alemanya, la Unió Soviètica, l'antiga Iugoslàvia, etc.); també tenim exemples més pròxims i a escala local com és la segregació d'Ariany l'any 1992 del municipi de Petra.

2. SITUACIÓ I SUPERFÍCIE DE L'ALBUFERA

L'Albufera s'estén des de l'oratori de Santa Anna (Alcúdia) fins a la finca de Son Sant Martí (Muro) i des de les marjals (sa Pobla i Muro) a la mar i ocupa una extensió aproximada de 2.500 Ha. Amb el temps aquesta zona ha anat evolucionat de manera natural, però els canvis més acusats han vingut de la mà de l'home, primer amb la dessecació de bona part dels aiguamolls als anys 60 del s. XIX i després amb la urbanització d'una altra gran part de la zona arran del *boom* turístic dels anys 60 del s. XX.

Resulta difícil precisar l'extensió de l'Albufera. Aquí assenyalam les xifres que donen els autors López, Barceló i la nostra, aquesta calculada sobre el mapa topogràfic nacional d'Espanya 1:25.000, tenint en compte que en el mapa la zona ocupa unes 25 quadrícules i cada una d'aquestes té un 1 km².

Superfície total	3.203 Ha	(López, 1851)
	2.584 Ha	(Barceló, 1980)
	2.500 Ha	(Autors, 2012)

L'Albufera alcudienca ocupa l'espai comprès entre l'oratori de Santa Anna i les cases de l'Albufera, situades vora la partió actual amb Muro als voltants de l'actual restaurant los Patos, i s'encaixa entre la mar i els relleus de Sant Martí. Té una extensió pròxima a 400 Ha i és, sense dubte, la zona que més canvis ha experimentat amb la urbanització de la major part dels aiguamolls.

En el terme de Muro es conserva l'Albufera en el seu estat natural i constitueix un espai d'acollida de grans migracions d'aucells, excepcional a Mallorca i un dels més importants a la Mediterrània. La preservació de l'Albufera com espai

natural data de 1988 amb la declaració del parc natural de l'Albufera i comprèn una extensió de 1.700 Ha.

El municipi de sa Pobla, sense sortida a la mar, manté la resta de zona pantanosa denominada *sa Marjal*, una terra molt fèrtil per al conreu.

3. LA DEMARCACIÓ DELS TERMES DELS MUNICIPIS D'ALCÚDIA, SA POBLA I MURO A LA CONTRADA DE L'ALBUFERA

Fins als nostres dies ens han arribat narracions de fets en què els municipis veïns de Muro, sa Pobla i Pollença varen prendre part del territori alcudienc.

La principal documentació consultada, la configuren les fonts de caràcter fiscal, estims, actes de delimitació i amillaraments dels tres municipis, així com les actes municipals, juntament amb la cartografia i els plànols parcel·laris a l'abast.

D'acord amb el material examinat distingirem dues èpoques diferenciades: l'anterior a la legislació de 1870 i posterior que regula la demarcació territorial nivell de l'Estat i la posterior a aquesta data.

Cal assenyalar que en el redol que estudiam als anys seixanta i setanta del s. XIX, la zona pantanosa presenta canvis significatius. Són els anys en què s'emprenen les obres de dessecació de l'Albufera, la primera gran intervenció humana per modificar la naturalesa d'aquests terrenys per tal de sanejar la zona i evitar la propagació del paludisme que propiciaven les aigües embassades, així com posar noves terres en correu amb una finalitat comercial. Entren en escena nous propietaris, nous interessos, nous usos i aprofitament dels recursos.

3.1. Fonts documentals i bibliogràfiques anteriors a la legislació de demarcació

Històricament trobam documentada la possessió de l'Albufera en els Estims generals dels segles XVI i XVII indistintament a Alcúdia o a Muro¹

Els Estims generals de 1578 documenten l'Albufera en el municipi d'Alcúdia quan era propietat del noble Ramon Castell i Moià, el text diu: «Possessió de mossèn Ramon Castell y Moya dita la Albufera deu mil lrs 10.000 ls» (ARM, D-1251, Estims de 1578, f 264r)

---

1 En els Estims figuren relacionats els béns immobles dels municipis de Mallorca i la seva valoració.

En canvi en els Estims generals de 1685 l'Albufera apareix inscrita en el municipi de Muro, en mans de la mateixa família, el text diu: «Lo señor Salvador Truyols Castell de Moya per la sua poss^o dita la Gran Albufera 19.600 ls» (ARM, D-1254. Estims 1685, f. 1536v)

Un cas de polèmica sobre els límits territorials entre Alcúdia i sa Pobla data de 1631 i el recull P. Ventayol a la seva *Història d'Alcúdia* (1982: 314-315, vol. I), que transcrivim pel seu interès:

«En 1631, mientras los alcudianos estaban atareados con tantos contratiempos,... llegó el 29 de septiembre y en el concejo se dió cuenta de que los vecinos de la villa de Sapobla se habian apoderado de buena parte de término y marjal que corresponde a Alcudia. Se eligió al jurado Francisco Juan para que fuera a Palma y suplique al señor Procurador Real que haga división y ponga mojones divisorios entre Alcudia y Sapobla². El asunto se terminó, pues, en el 28 Diciembre del mismo año hallamos un pago hecho por el clavario suplente Martin Ventayol de 1 lb. 5s. como pago del refresco que se hizo cuando pusieron los mojones o fitas en las tierras de Oriolet y, como vino para ello el Procurador Real se le hizo un obsequio consistente en 12 gallinas que valieron 4 lb. 14 s.»

Amb aquesta descripció es posa de manifest la dificultat de posar fites en un terreny pantanós, tot i que és interessant destacar la volta d'Oriolet com a punt comú entre Alcúdia i sa Pobla. Aquest punt de referència, com veurem més endavant, es mantindrà com a punt confluent dels termes d'Alcúdia, sa Pobla i Muro.

Berard, l'any 1789, parla que el terme d'Alcúdia arribava fins a les cases de l'Albufera, les quals pertanyen a aquest terme, però a partir d'aquí el terme ja és de Muro «Aunque estas casas concluyen el término de Muro y la maniobra de almadrava y grande estanque es ya del de la villa de Muro...» (Berard, G., 1789:100).

En el document *Nota acta de la divisió de los quatre Cortes del terma de la Ciutat de Alcudia*, de data 1817³ el terme d'Alcúdia apareix dividit en quatre parts denominades: *Los Pujols*, *Fonellete*, *Les Veles* y *Povas*. En aquesta darrera fracció hauria d'estar inclosa l'Albufera, però en aquesta no se l'esmenta. El document diu el següent:

2 Vegeu nota (c) de Ventayol Suau, P. (1982: 314-315, vol. I) *Libro de Concejos*, any 1631

3 Una còpia del document original que es transcriu fou sol·licitada al seu dia per Bartomeu Serra Martí procedent de l'AMA, sense referència documental.

Povas

«De la porta de Sn. Setia. Cami de Palma fins la pedra Llista tirant a lo Rafal las Alsinas fins la Portellada dels Jurats venint per el Cap de les Rotas de Can Capo, prenent la falda de las Povas, y vorera de Tarayna Canturmentat baix de la Illeta venint per lo Camp de Sn. Pera fins lo hort de Na Nicola.. Cami de Sn. Ana fins la ..... Capdebou, hasta la porta de Sn. Sebastia.»

Ateses les característiques geomorfològiques de l'Albufera, sembla que aquesta zona es considera a part dels quarters, tot i que el topònim *la Pover* [las Povas] apareix relacionat amb les terres pantanoses en altres documents dels segles XVII i XVIII. Així es constata en una capbreuació de 1732 del Rd Macià Sureda, prevere beneficiat de l'església parroquial d'Alcúdia, que diu textualment:⁴

«(a. 1661) Caterina Llampaias vídua de Jaume Torrens capbreua una terra de 3 quarteradas i mitge a la Pover ... Confronta amb *lo prat d'en Magre*, amb *l'Estany Major*, amb terres d'Antonia Vilanova i Aulí, amb terres dels hereus de Martí Amorós....»

En el mateix document (a 1720) trobam referenciat el lloc de la *Pover* conegut amb el nom de *la Pover o Prat d'en Magre*. El text diu: «... També Pere Cayetano Domènech estableix a Jaume Qués fill de Jaume i de Joana Serra la peça de terra dita *Son Capó* al lloc de la *Pover o Prat d'en Magre*. Confronta amb terra de Andreu Capó Xidoia, amb *lo Prat dit d'en Magre*, amb *l'Estany Major*, i amb terra de Joan Ques germà de dit Jaume.»

La documentació estadística que s'elabora al s. XIX amb efectes fiscals recollim les dades de l'*Apeo* de 1818 i l'Amillament de 1862.

En el primer document l'Albufera figura inscrita en els tres municipis, propietat d'un mateix titular, D. Pedro Lante.

L'*Apeo* de 1818 (Alcúdia, AMA-707) recull dues propietats de Pedro Lante, amb indicació que li correspon una tercera part de l'Albufera:

- *La Gran Albufera*, amb la inclusió d'una casa en la propietat. Consta l'anotació següent: “*por la tercera parte de las aguas y productos de dicho predio según lo acordado por comisionados y apoderados especiales en la villa de La Puebla en 23 de agosto de 1818*”.

4 El document forma part del l'Arxiu Can Domenech (AMA-ACD) i la informació ens ha estat facilitada per A. Domingo Pons.

- El Buchellar, amb les seves aigües i la seva pesquera.

L'Apeo de 1822 de sa Pobla (AMP-128) recull la propietat de Pedro Lante descrita de la següent manera: "*por la tercera parte de la Grande Albufera correspondiente a este término*".

L'Apeo de 1818 de Muro (AMM-1704) recull la propietat de Pedro Lante amb la denominació La Albufera, sense cap indicació sobre l'extensió ni cap altra observació, cal suposar que és la tercera part restant.

A l'Amillament de 1862 trobam distints topònims relatius a la zona buferenca, amb indicació de l'extensió de la propietat que correspon a cadascun dels municipis. Juntament amb llibre registre de les propietats interessa destacar la confecció d'un plànol parcel·lari, amb el títol genèric de Plànol Geomètric, on apareixen representades cadascuna de les parcel·les. Aquest plànol juntament amb la cartografia serà de gran utilitat a l'hora d'estudiar el tema de la demarcació dels municipis.

L'Amillament de 1862 d'Alcúdia (AMA-708) no recull cap finca amb el topònim *Albufera*. Apareix el Pla del Pinar, que és una part de la unitat geomorfològica que forma l'Albufera, com a propietat de Felip Agüera, amb una superfície de 330 quarterades. En aquest mateix document i per als dos municipis veïns sí que apareix el topònim *Albufera* o *Bufera* amb el repartiment següent:

- Sa Pobla (Quadern de l'agrimensor Centre Nacional d'Informació Geogràfica SIG-070068) i dades que aporta l'expedient elaborat pel secretari de l'Ajuntament, Sr. Cuéllar): la part de l'Albufera corresponent a aquest municipi (1.125,52 quarterades) apareix repartida entre diversos propietaris, Jacint Felip d'Agüera i Joan Noguer (segons escriptura de data 21 de desembre de 1858); Marià Vilallonga i el Patrimoni reial.
- Muro (AMM-1713, any 1861): la part de l'Albufera corresponent a aquest municipi (498 quarterades) apareix assignada a Jacint Felip d'Agüera i a Joan Noguer.

Ens consta que l'any 1865 els senyors Joan Noguer i Pizá i Jacint Felip d'Agüera i Domenech com a propietaris de les finques *la Grande Albufera, con sus estanques, lagunas, mar anexo y demás pertenencias; San Martín de la Cueva; can Valma y el prado de S.M. llamado también del columbar*, signen una escriptura de separació de béns (ARM, fons Gual de Torrella, sig-344). Segons aquest document la Gran Albufera està situada en els termes de sa Pobla i Muro, el

prat del Columbar en el de sa Pobra i can Valma i Sant Martí de la Cova en el d'Alcúdia.

L'any 1867, a la *Carta de 13 d'agosto de 1867 del rector de Muro al Ecmo. E Ismo. Sr. Obispo de Mallorca* (ADM-III-136-146). es descriuen els límits parroquials d'aquest municipi amb els confrontants i pel nord els tanca a Son Carbonell, situat al marge dret del torrent de Muro, i Son Sant Martí i es deixa de banda la zona humida de l'Albufera.

A mitjan segle XIX ja tenim constància de l'establiment d'unes comissions encarregades de traçar els límits municipals. Així l'any 1863 l'Ajuntament de sa Pobra demana una rectificació de la partió amb Alcúdia per l'extrem nord-oest en el punt de la finca de Son Barba i també esbrinar noves fites municipals. La qüestió es va quedar tal com estava sense arribar a un acord i la comissió que havia de resoldre els detalls es va dissoldre i es va declarar incompetent, a l'espera de temps millors. El document diu textualment:

«Se da cuenta de una comunicación del Alcalde de la Puebla interesando una rectificación de la línea divisoria entre ambos distritos y que una comisión de este Ayuntamiento se presente en el punto de Son Barba a fin de conferenciar y resolver sobre los extremos indicados, acordando contestar, que este Ayuntamiento no se opone a practicar cualquier diligencia que pueda conducir a la recta y verdadera demarcación de los límites de este término con el de esa villa sino que desea aumentar los puntos de demarcación a fin de que puedan ser consolidados con más facilidad y exactitud; ha tenido presente la aprobación que mereció del dueño del predio Son Barba la actual línea divisoria de ambos términos como que no reclamó de ella a su debido tiempo en que se discutió el asunto entre el interesado y la Comisión clasificadora de este término y que esa municipalidad no se sirvió interponer reclamación alguna sobre el mismo objeto mientras permaneció expuesto al público la medición y clasificación de este distrito.»

«De los antecedentes obrantes en este archivo resulta que en fecha 13 de diciembre de 1859, se reunieron ambas comisiones al mismo fin que comprende su escrito dando por resultado que esa Corporación pretendía la introducción de ciertos terrenos en el término de esa villa que desde tiempo inmemorial han sido poseídos por contribuyentes a las cargas de esta jurisdicción a lo que no consintieron los representantes de este municipio y desde luego queda disuelta la

Comisión y sin efecto la entrevista. En este concepto cree esta municipalidad no haber facultades en ambas corporaciones para resolver la cuestión, juzgando infructuosa e innecesaria la reunión que se propone. No obstante de persistir deberá ser que tienda a conservar los terrenos enclavados en cada distrito y en una época más cómoda que la que actualmente atravesamos» (Acta municipal del día 16-8-1863, AMA-24).

3.2. Legislació demarcació municipal

El 23 de desembre de 1870, el ministre de Governació promou un reial decret per regular la forma en què s'han de demarcar els municipis. Hi ha interès per obtenir dades estadístiques fiables sobre els municipis i a més es pretén evitar la confusió en què “avui es troben els termes municipals, causa permanent d'enfrontaments i conflictes entre pobles de la comarca”. D'acord amb la disposició esmentada les fites haurien de ser de pedra i degudament identificables.

El 30 d'agost de 1889, el ministre d'Hisenda promou un reial decret per a la realització de plànols perimetrals dels municipis amb la finalitat de conèixer la riquesa territorial i poder repercutir la fiscalitat corresponent a cada propietari. Així, doncs, s'insta els municipis a refer les fites que delimiten els termes i regula la forma en què s'ha de fer.

El 2 de juliol de 1924 s'aprova el Reglament sobre població i termes municipals. Aquest reglament regula tant la formació de nous municipis com l'alteració dels límits existents. L'article 27, concretament, fa referència a la forma de constitució de les comissions que els ajuntaments afectats hauran de nomenar per participar en les operacions de partió; aquestes han d'estar formades pel batlle, tres regidors, secretari, un pèrit i dues persones d'avançada edat que tinguin coneixement de la situació de les fites.

3.3. Fonts orals

Als alcudiençs ens han arribat, per via oral, diferents versions sobre aquest tema, la més estesa és la que el terme arribava fins al Pont dels Anglesos (s'Oberta), però n'hi ha d'altres que, fins i tot, la situen més enllà, al canal d'en Pep. També es diu que les finques que hi ha fins a s'Oberta tributaven a Alcúdia.

Els poblers, gent molt establerta a Alcúdia, també ens han transmès la seva versió en el sentit que el seu terme municipal per a l'est arribava fins a la mar i quan

es va fer la partió a mitjan s. XX el batlle de sa Pobla no va poder assistir a la reunió prevista, a causa de la defunció del seu fill el mateix dia, amb la qual cosa es va repartir el territori entre Muro i Alcúdia.

La versió dels murers no la coneixíem fins a remoure el tema. Així ens expliquen que un capellà anomenat Mn. Francesc Mulet Palau va dur un mapa que va trobar en el Seminari i sobre la base d'aquest document es varen posar els límits (1945) tal com els coneixem avui dia.

La rumorologia posa de manifest que el tema de la partió no va ser cosa fàcil, sinó ben controvertida. Així mateix ens demanam per què no s'havien delimitat els termes d'aquests municipis que contenen l'Albufera?

Intentarem posar ordre a totes aquestes versions que ens han arribat per transmissió oral fins als nostres dies a partir de la documentació i la cartografia a l'abast, com ja hem indicat, sense entrar en conjectures.

3.4. Fonts documentals i bibliogràfiques posteriors a la legislació de demarcació

Ajuntament d'Alcúdia

El 6 de juliol de 1945 en el Ple de l'Ajuntament d'Alcúdia (Llibre d'actes municipals, AMA-40) es pren coneixement d'un ofici de l'Ajuntament de Muro en què es demana que *para evitar confusiones se proceda a la reedificación de los mojones que separan los dos términos*, segons estableix el Reglament de població i termes municipals del 23 de desembre de 1870. El Ple es dóna per assabentat i nomena la comissió corresponent, formada, d'acord amb la normativa, per tres regidors, dues persones d'avançada edat coneixedors del terme i un pèrit tècnic, al mateix temps que es faculta el Sr. batlle (Joaquín Marín Alcainé) per acordar amb el de Muro (Martí Cladera Ramis) el dia i l'hora per realitzar el reconeixement de les fites.

El dia 6 d'agost de 1945 té lloc un nou ple (Llibre d'actes municipals, AMA-40) en el qual es pren coneixement que el passat dia 3 d'aquest mes i any s'havia realitzat l'operació de partió entre Alcúdia i Muro i es reproduïx textualment l'acta que es va aixecar en aquesta operació. Hi participen les dues comissions nomenades per ambdós municipis, presidides pels seus batlles i assistides pels secretaris municipals. Es varen llegir els articles preceptius del reglament abans citat i *"fueron recorriendo la línea divisoria que se trata de restablecer, guiándose*

para ello por las noticias e informes de los prácticos y los datos y antecedentes administrativos e históricos puestos a su disposición.”

La partió que es va fer coincideix amb la que coneixem avui dia ja que varen iniciar el recorregut des de la mar en el punt en què estava situada l'anomenada Màquina Nova de l'Albufera, concretament a la cruïlla de la carretera Port d'Alcúdia-Artà i la que condueix a sa Pobla (popularment coneguda com a carretera de los Patos –antigues cases de s'Albufera) i varen continuar el recorregut per la carretera que des d'aquest punt segueix fins a sa Pobla. D'aquesta manera varen fixar els límits entre els municipis d'Alcúdia, Muro i sa Pobla, sense la participació d'aquest darrer el qual, segons es desprèn de la lectura de les actes del municipi, no va ser convocat. Si bé s'ha de ressaltar que varen arribar fins al punt denominat la volta d'Oriolet, per tant només demarcaren la part de territori comú als termes municipals de les comissions presents d'Alcúdia i Muro, segons “la documentació històrica” que es va aportar.

Entre la documentació de l'Ajuntament d'Alcúdia no ha aparegut cap expedient de la Secretaria amb les diligències practicades sobre aquest assumpte. També desconeixem quines dades històriques es varen aportar, ja que no han aparegut.

En el Ple que va tenir lloc el 15 de maig de 1954 (AMA-42) es torna a parlar del tema: «...*para asistir a la operación de reconocer y señalar el mojón común a los términos de Alcúdia, La Puebla y Muro, como también reconocer la línea del término y señalar los mojones comunes a los términos municipales de La Puebla y de Alcúdia; de Alcúdia y de Muro; y de Pollensa y de Alcúdia, acordó designar a los señores siguientes: alcalde D. José Tous Lliteras; Concejales D. Miguel Llompart Ferrer, D. Jaime Vich Simó y D. Gabriel Torres Plomer, Secretario D. Sebastián Ventayol Torrens, Perito D. Juan Gual Llompart.*»

Aquesta nova operació de demarcació entre els municipis es realitza a instància de l'Institut Geogràfic i Cadastral amb motiu de l'elaboració del mapa topogràfic nacional del qual tractarem més endavant.

Joan Torres Gost (1900-1979) en el llibre *La saga de l'aigua*, es fa ressò de la problemàtica de les partions municipals dutes a terme al s. XIX, quan diu textualment: Un fet estrany, que sembla irreversible i sense remei, és la pèrdua del domini de l'Albufera i bona part de platja-arenal i ribera de mar que ens correspondria per raó geogràfica. Obeeix a un acord dels Ajuntaments de sa Pobla i de Muro, en el segle passat, en voler fixar uns límits més regulars i adaptats a les

necessitats dels dos pobles. El terme de sa Pobla, per la banda de Sant Vicent, s'amplià fins al torrent de Muro; el llit del torrent era la fita ben senyalada de partió; i Muro en compensació, a més de la part de platja que li tocava com a limítrof prengué la que per llei natural corresponia a sa Pobla (Torres Gost, J., 2000: 75-76).

Del tenor literal d'aquesta descripció l'autor posa de manifest que la partió entre sa Pobla i Muro fou el resultat de negociacions entre ambdós municipis dutes a terme al segle XIX, tot i que no documenta la font. Amb tot cal ser prudent, i assenyalam que si es va negociar el canvi de demarcació, aquesta s'hauria de situar en els anys posteriors a l'elaboració de l'Amillament, anys 1861-63. Tal vegada Torres Gost reculli una tradició oral, cosa que caldria verificar, però sigui com sigui les referències sobre el fet que sa Pobla no arribava a la mar ja es documenten abans de 1945.

El 31 de maig de 1943 l'Ajuntament de sa Pobla acorda de sol·licitar a la Comissió Provincial la conveniència de declarar com a camí provincial el que va de les marjals fins a la mar, atesa la importància d'aquesta comunicació, i que sa Pobla únicament en té dos kilòmetres de camí qualificat amb caràcter ("Se acuerda solicitar de la Comisión Provincial la conveniencia de ser declarada provincial el camino que de los marjales conduce hasta el mar teniendo en cuenta la importancia de dicha via de comunicación y que solamente tiene este término municipal dos quilómetros de via con dicho carácter" AMP-2921)

A la revista *Sa Marjal*, Pere Antoni Serra, de malnom *Corró*, va publicar per entregues el que denominava *Datos de S'Albufera*; en 1911 (*Sa Marjal*, Tom III, pàg. 39) amb el títol «Prats» on relaciona totes les finques que la companyia anglesa va comprar per realitzar la dessecació. Entre aquestes finques relaciona dins el terme de Muro les següents: *Es Cibollar*, *Estany de baix*, *Pas de sa Creu i És Colombar*.

Ajuntament de Muro

En el Padró municipal d'aquest any 1935 (AMM-356) apareix empadronat al lloc Sa Font/Sa Màquina Damià Obrador Prohens, nat l'any 1901, natural de Manacor i d'ocupació maquinista. Podem deduir, doncs, que aquest punt és el lloc conegut com sa Màquina Nova, situat en el terme de Muro o bé es tracta d'un altre lloc fora d'aquest terme? És una dada més a tenir present però falta treballar més el tema per poder treure'n conclusions.

En el Ple del dia 23 de març de 1945 (Llibre d'actes municipals, AMM-40) es va informar d'un escrit de l'Ajuntament de sa Pobla en què es comunica la necessitat de realitzar la *“demarcación, deslinde y amojonamiento del término municipal de La Puebla con el colindante de Muro”*.

En el Ple del dia 6 de juny de 1945 (Llibre d'actes municipals, AMM-40) es parla que s'han fet indagacions sobre la demarcació dels termes de Muro i sa Pobla i s'acorda de fer-ne un resum i trametre'l a l'Ajuntament de sa Pobla.

El dia 4 de juliol de 1945 (Llibre d'actes municipals, AMM-40) té lloc un altre ple amb la finalitat de *“determinar concretamente el punto donde confinan dichos términos (Alcúdia, Muro i sa Pobla) que al parecer coincide con la idea que sobre este particular se tiene formada por la generalidad de los vecinos, dado que han desaparecido algunos mojones o casi todos”*. A més es nomena la corresponent comissió que ha d'assistir a les operacions de partió i es faculta el Sr. batlle (Martí Cladera Ramis) perquè negociï amb els batlles dels dos municipis veïns el dia, l'hora i el lloc en què s'han de trobar les tres comissions municipals.

En el Ple del 8 d'agost de 1945 (Llibre d'actes municipals, AMM-40) es pren coneixement de la partió que es va realitzar i es transcriu l'acta que es va aixecar en aquella operació; aquesta acta coincideix amb la transcrita a l'Ajuntament d'Alcúdia.

Ajuntament de sa Pobla

El 13 de febrer de 1890 (AMP-200), i per donar compliment al RD de 30 d'agost de 1889, es convoquen els municipis veïns, Muro i Alcúdia, assistits per les comissions corresponents, per al dia 20 del mes actual, a les 14 hores, en el punt denominat Casa de l'Albufera, a fi de *“proceder a la renovación de los hitos o mojones permanentes que determinan las líneas divisorias”*.

El 20 de febrer de 1890 (AMP-200), aquest ajuntament s'adreça al governador civil i li comunica que s'havia convocat per a aquest dia els municipis veïns i que en aquesta convocatòria hi varen assistir, únicament, la comissió de Muro juntament amb la d'aquest ajuntament [sa Pobla] i que la d'Alcúdia no hi va acudir:

“...Después de una espera de más de una hora y media no ha comparecido a dicho acto la comisión de la Ciudad de Alcúdia sin que se haya podido dar principio al acto de la rectificación...”

La documentació més completa que hem trobat és un expedient de la Secretaria amb el títol Expediente de deslinde Término Municipal según acuerdo del

24 de septiembre de 1944. Aleshores el batlle era Rafael Barceló Tugores i el secretari Alexandre Cuéllar Bassols (AMP-278). L'expedient conté els documents següents:

- Certificat del secretari en què acredita que a l'Amillament del municipi aprovat l'any 1863 hi ha la secció denominada l'Albufera amb el detall de les tres propietats pertanyents a Felip Agüera i Joan Noguer, Marià Vilallonga, i el Patrimoni Reial de S M.
- Dos plànols en paper vegetal corresponents als municipis de sa Pobla i Muro. No apareix l'escala del plànol.
- Una fotografia del plànol geomètric de Pedro Moreno realitzat el 1859.
- Nota registral sol·licitada el 26 de setembre de 1944 sobre el predi l'Albufera. En aquesta es diu que el predi anomenat l'Albufera es reparteix entre els municipis de sa Pobla, Muro i Alcúdia. La part que radica a sa Pobla està dividida en tretze porcions: Són Salat, l'Albufera, el Colombar i el rei, nou denominades el Tancadet i Prats del Rei. *"La referida parte que radica en La Puebla linda por norte con la parte que radica en término de Alcúdia por el este y sur con la del término de Muro"*.
- Carta de Jaume Lladó Ferragut contestant Alexandre Cuéllar. Sembla que aquest li va encarregar examinar l'arxiu d'Hisenda per cercar alguna informació sobre aquest tema. El resultat va ser negatiu.
- Ofici de Muro (3/05/1945) en resposta a un altre de sa Pobla (15/11/1944) sobre aquest tema. La contestació és que amb motiu del Reial decret de 23 de desembre de 1870 es va realitzar la partió i es varen col·locar les fites que coneixem avui. Les línies imaginàries que les uneixen són les que delimiten actualment aquest terme municipal dels municipis veïnats.
- Nou ofici de Muro (2/06/1945) en resposta a un altre de sa Pobla (16/05/1945) en què s'incideix sobre el tema. Es contesta que ho estudiaran.
- Acta notarial certificant l'existència del plànol geomètric de Pedro Moreno (1859).
- Relació de les diligències dutes a terme pel secretari des de l'inici de l'expedient l'any 1944.
- Certificat del secretari del 12 de maig de 1945 amb els documents abans relacionats que constituïran la prova per definir els límits. A més certifica que per les gestions realitzades i les cerques fetes a l'arxiu, no s'ha trobat res que acrediti que en el seu moment es dugués a terme la partió a què obligava el

decret de 1870. Tots els acords presos es varen traslladar a Muro i a Alcúdia, però aquest municipi no va contestar (“...*que habiéndose cursado oficios y recordatorios a las Alcaldías de Muro y Alcudia invitándolas a que manifestaran si en sus respectivos archivos obraban antecedentes sobre el particular, oficios que han sido correspondidos únicamente por el Ayuntamiento de Muro...*”). S’insisteix en la necessitat de realitzar la demarcació amb els municipis veïns (“...*es de suma conveniencia proceder cuanto antes a realizar una demarcación exacta de la línea límite de los términos municipales de esta villa y el vecino pueblo de Muro actualmente confusa...*”).

- Tots els oficis adreçats a les persones que han de formar la comissió municipal encarregada de realitzar la partió.

3.5. Fonts cartogràfiques

A l’Arxiu de Simancas es conserva el mapa elaborat l’any 1738 per Carlos Berenguer en el qual es retolen els termes de Muro i Alcúdia. El límit entre aquests municipis coincideix amb la sortida a la mar de les aigües de l’Albufera a l’estany dels Ponts.

(1) Siquies que uneixen l’Estany de baix amb l’Estany dels ponts.
(2) Pont de fusta damunt la sortida a la mar en el denominat Estany dels ponts.

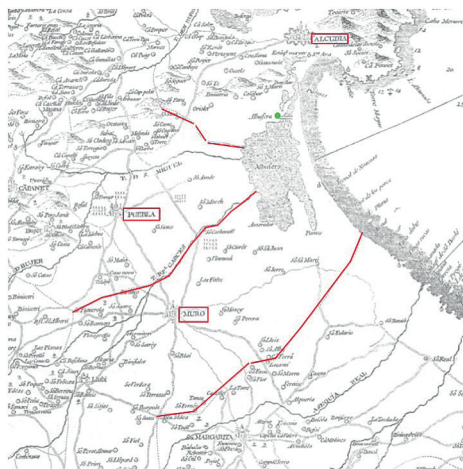
Mapa elaborat per Carlos Berenguer (any 1738). Font: Arxiu Simancas.

En el mapa del Cardenal Despuig de 1784 es tracen els límits dels termes municipals amb línies puntejades i la separació entre Alcúdia i sa Pobla se situa una mica més al nord del torrent de Sant Miquel i morint en les aigües de l’Albufera. El torrent de Sant Miquel fins a l’arribada a l’Albufera queda dins el terme de sa Pobla. La partió sa Pobla-Muro va pel torrent de Muro.

Entre final dels anys cinquanta i principi dels seixanta del s. XIX a Balears es varen elaborar els plànols parcel·laris que acompanyaven els amillaments.

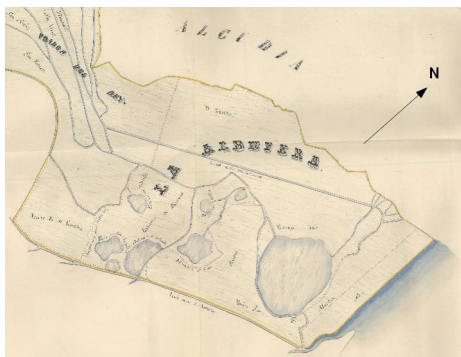
El pla parcel·lari de sa Pobla va ser realitzat pel geòmetra (agrimensor) Pedro Moreno Ramírez l’any 1859. En aquest plànol apareix retolat una part del ter-

NOTES SOBRE LA DEMARCACIÓ DELS TERMES MUNICIPALS
D'ALCÚDIA, SA POBLA I MURO A LA CONTRADA DE L'ALBUFERA

Mapa Cardenal Despuig (any 1784).

ritori del municipi amb el topònim Albufera, és una falca que va del nucli de població fins a la mar; hi apareixen una sèrie d'estanys i entre aquests hi figura l'estany de Baix amb els dos grans canals els quals se subdivideixen en més canals fins a connectar amb l'estany dels Ponts. Aquest espai limita al nord amb el terme d'Alcúdia, a l'est amb la mar, al sud amb el terme de Muro i a l'oest amb els Prats del Rei i la resta del municipi. A la part sud hi ha el *canal nuevo des Ullastra*, topònim que es conserva en la cartografia actual (mapa topogràfic nacional d'Espanya, 1:25000) i és un canal que desemboca a la mar a l'altura de s'Oberta.

Plànol geomètric de sa Pobla (Pedro Moreno Ramírez, 1859).

Alcúdia també encarregà el seu plànol geomètric, el qual fou realitzat per Joan Rusiñol l'any 1862. L'execució és bastant pobra quant a detalls i a la poca quali-

Plànol geomètric d'Alcúdia (Joan Rusiñol, 1862)

tat s'hi afegeix el mal estat de conservació; tot això en dificulta la interpretació encara que es pot apreciar que el terme d'Alcúdia per la part sud es troba a uns 200 metres de l'estany dels Ponts i limita amb el terme de Muro i sa Pobla.

El 1937, el prevere Mn. Jaume Qués Vanrell va escriure una obra manuscrita titulada *Descripción Geográfica de la Demarcación Parroquial de Alcúdia* on inclou un mapa a escala 1:25000 (Biblioteca Diocesana). El mapa està dibuixat a mà en una quartilla i conté tot el territori de Pollença, Alcúdia, part de Muro i part de Santa Margarida; ben segur que, l'escala ha de ser bastant menor que l'assenyalada perquè la grandària del paper pugui contenir tanta extensió territorial. El que resulta curiós d'aquest mapa és que fixa el terme d'Alcúdia limitant al sud amb el de Muro i la línia de separació, aproximadament, coincident amb el canal d'en Pep. Sembla que Don Jaume havia de ser de l'opinió que el terme arribava fins a aquest canal. Desconeixem la cartografia i la documentació històrica que va utilitzar per realitzar el mapa.

Pel que fa al mapa que segons els murers va aportar l'any 1945 Mn. Francesc Mulet Palau com a prova documental per fixar els límits municipals, no l'hem localitzat en els arxius. El que sí que es conserva és el plànol geomètric elaborat l'any 1861 on es constaten els límits a la part septentrional amb sa Pobla i Alcúdia.

LA SUPERA.

12.

PURA

TINAR.

Els tres plànols geomètrics elaborats sembla que es complementen.

El tema de la demarcació es reprèn l'any 1954, tal com es reflecteix a les actes municipals d'Alcúdia, sa Pobla i Muro, amb motiu de l'elaboració del mapa topogràfic nacional per part de l'Institut Geogràfic i Cadastral (IGC), d'acord amb la Llei de 30 de setembre de 1870 i la del 23 de març de 1906 sobre la formació

del cadastre parcel·lari d'Espanya. L'Institut cita les comissions nomenades pels municipis en distintes dates per dur a terme el reconeixement de les partions.

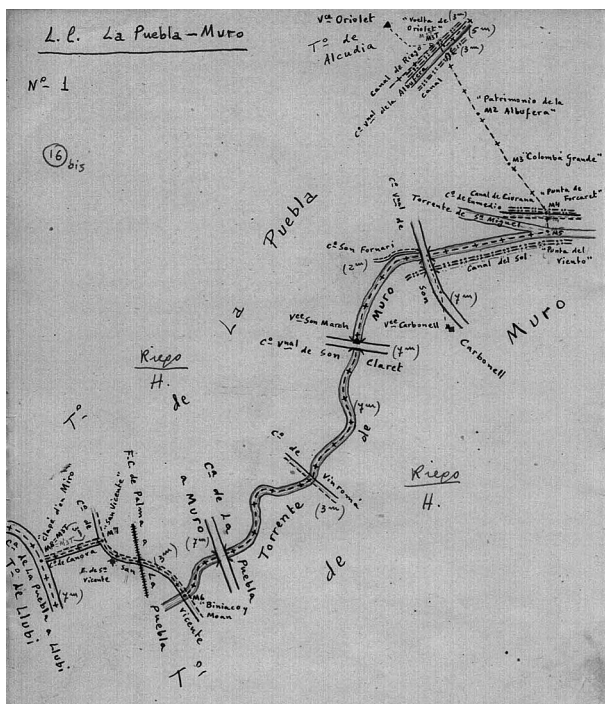
El 17 de maig de 1954 en el lloc denominat la volta d'Oriolet, se citen sa Pobla i Muro.

El 22 de maig de 1954 en el lloc denominat la volta d'Oriolet se citen sa Pobra i Alcúdia.

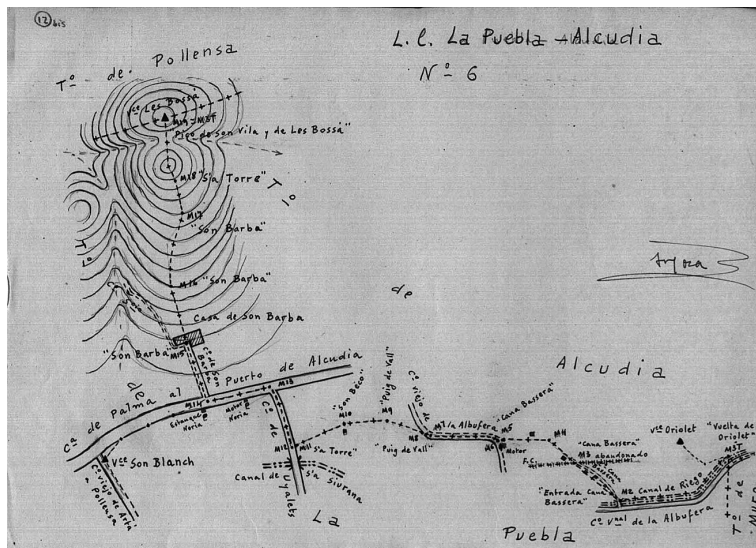
El 24 de maig de 1954 en el lloc denominat la volta d'Oriolet se citen Alcúdia i Muro.

L'IGC aixecà les actes corresponents juntament amb els quaderns de camp que va elaborar el topògraf. A cadascuna de les actes hi ha una anotació que diu que no hi va haver cap fita que no fos reconeguda i que no hi va haver cap tipus d'incidència, observacions interessants a tenir present a l'hora de valorar els comentaris que ens han arribat per transmissió oral. Aquest material es custodia en el Centre Nacional d'Informació Geogràfica amb les signatures següents: P M A056597, P M C056596, A056535, C056536, A056587 i C056588.

El 17 de maig de 1954, com estava previst, les comissions dels tres municipis es reuneixen a la fita comuna denominada la volta d'Oriolet. Al capdavant

Plànol topogràfic (17/05/1954).

Plànol topogràfic (22/05/1954).

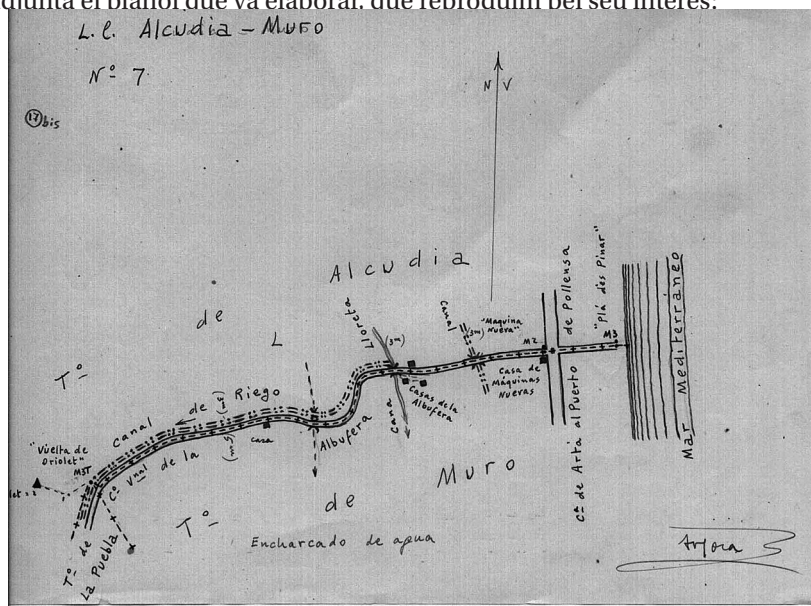
d'aquestes comissions hi havia els respectius batlles; Josep Tous Lliteras, per part d'Alcúdia, Onofre Pons Martorell, per part de sa Pobra, i Josep Marimón Perelló, per part de Muro. Els representants d'Alcúdia només foren presents a la volta d'Oriolet i després s'absentaren, no abans de signar conjuntament els papers com a prova de conformitat. A partir d'aquí les comissions de Muro i sa Pobra continuen el recorregut fins a completar un total de vuit fites; la línia que se segueix serà la partió entre aquests municipis. En el darrer punt situat en el lloc anomenat Claper d'en Miró, comú als municipis de sa Pobra, Muro i Llubí, les comissions dels tres municipis signen i segellen l'acta; la comissió de Llu-bí també estava encapçalada pel seu batlle Joan Oliver Serra. Tots varen estar d'acord a reconèixer com a bona la demarcació establerta. El topògraf n'adjunta el plànol que va elaborar, que reproduïm pel seu interès:

En el Registre Civil de sa Pobra apareix inscrita la defunció, per traumatisme ("aplastamiento") de Jaume Pons Isern, fill del batlle Onofre Pons, esdevinguda el dia 17 de maig de 1954, a les 9.30 hores.

El 22 de maig de 1954, tal com estava previst, es reuneixen les comissions dels municipis de sa Pobra i Alcúdia a la volta d'Oriolet, el lloc confluent als tres municipis, en aquesta ocasió, sense la presència de Muro que ja ho havia fet el propassat dia 17, en què va reconèixer el punt esmentat com a punt comú

als tres termes. Al capdavant de les comissions hi havia el primer tinent batlle i el batlle accidental de sa Pobla, Antoni Gost Serra, per autorització del titular (adjunta ofici amb el seu nomenament), i el batlle d'Alcúdia Josep Tous Lliteras. Tots junts varen recórrer les fites fins a un total de 19 i varen donar per bona la partió establerta; així signaren l'acta en el Puig de Son Vila i Ses Bossá. El topògraf n'adjunta el plànol que va elaborar, que reproduïm pel seu interès:

El 24 de maig de 1954, com estava previst, es reuneixen en la volta d'Oriolet les comissions dels municipis d'Alcúdia i Muro, ara sense la presència de sa Pobla que ja ho havia fet els dies anteriors. Al capdavant de les comissions hi havia el batlle d'Alcúdia, Josep Tous Lliteras, i el batlle de Muro, Josep Marimón Perelló. Tots junts varen recórrer fins a un total de 3 fites i varen donar per bona la partió establerta; així signaren l'acta en el lloc denominat el Pla des Pinar. El topògraf n'adjunta el plànol que va elaborar, que reproduïm pel seu interès:

Plànol topogràfic (24/05/1954).

4. Anàlisi

Encara que la documentació localitzada fins ara no ens permet aportar una conclusió definitiva sobre aquest assumpte tan polèmic, almenys per a la gent

major dels tres municipis implicats, podem fer algunes consideracions que resumeixen i ordenen els fets coneguts.

Les informacions orals són importants i cal tenir-les en compte, però és necessari contrastar-les amb les fonts documentals; la narració d'un fet es transmet de generació en generació i es va deformant fins al punt que a poc a poc s'expliquen coses que no es corresponen amb la realitat. En el cas que ens ocupa, cada municipi explica la seva versió dels esdeveniments, la qual cosa afegeix més dificultat a l'hora d'extreure'n conclusions.

Se'ns parla que Alcúdia arribava fins al pont dels Anglesos o fins i tot fins al canal d'en Pep. De ser certes les afirmacions, aquests límits històricament no es poden remuntar més enllà de final del segle XIX, quan s'acaben les obres de dessecació de l'Albufera. Tant el pont com el canal són obres d'enginyeria que es varen construir en aquella època amb motiu dels projectes de dessecació de Bateman. Abans de realitzar-se aquestes obres hi havia una gran llacuna continguda per la barrera dunar a la qual abocaven les aigües dels torrents de Sant Miquel i de Muro. És necessari cercar, doncs, una resposta a la següent pregunta: on se situaven els límits municipals abans de la dessecació? Quines referències geogràfiques o antròpiques es prenien en consideració per delimitar-los?

Rafael Cladera, fill de Martí Cladera (batlle de Muro el 1945) ens va comentar que havia sentit dir al seu pare que els alcudienecs deien o fins i tot disposaven d'alguna documentació en la qual figurava que els límits del terme municipal coincidien amb la sortida de l'Albufera a la mar i que hi podia haver alguna confusió en el sentit de si es referien a la sortida de l'estany dels Ponts o la del canal de s'Oberta. Si aquest document era anterior a 1870, certament, no es podien referir a aquesta darrera sortida ja que aleshores no hi era.

Amb les dades que coneixem avui sobre el funcionament hidràulic de les aigües de l'Albufera cal pensar que, atès que des de 1870 ja hi havia el Pont dels Anglesos, la font oral traslladà la sortida a la mar en aquest punt com si sempre hagués estat així, motiu pel qual, i només com a creença popular, es traslladaven els límits administratius al canal de s'Oberta.

La cartografia i la documentació del s. XVIII, en general, situa el límit del terme d'Alcúdia a la casa de l'Albufera i així també queda enregistrat en els amillaments del s. XIX. En canvi el mapa tan referenciat del Cardenal Despuig el situa una mica més al sud.

De l'ofici que Muro va adreçar a sa Pobla el 1871 es desprèn que amb motiu del RD de 1870 ja es va nomenar una comissió (19 de març de 1871) que va participar en l'operació de la partió, encara que desconeixem on es varen posar les fites.

El 20 de febrer de 1890 els tres municipis estaven convocats a la casa de l'Albufera per assistir a l'operació de partió. En aquest acte no hi assisteix cap representant d'Alcúdia i per tant, no es va realitzar la demarcació.

Novament i atès que l'assumpte segueix pendent i les autoritats provincials insisteixen perquè els municipis duguin a terme la demarcació, sa Pobla convoca els altres dos municipis implicats per al dia 29 de desembre de 1896.

Sabem que el 3 d'agost de 1945 va tenir lloc una operació de partió en la qual es fixen els límits administratius com els que coneixem avui, més o menys. A l'acta que es redacta amb aquest motiu no s'esmenta per res sa Pobla, és possible que el municipi fos convocat i que per algun motiu no hi va assistir; en aquest cas s'hagués constatat l'absència a l'acta o bé s'hagués pogut suspendre l'acte.

De la documentació examinada es constata que sa Pobla pren la iniciativa sobre la demarcació i ja inicia l'any 1944 la preparació dels documents per defensar la seva posició sobre els límits municipals, la qual es basa fonamentalment en les dades cadastrals i el plànol parcel·lari de l'any 1859 que es va realitzar amb motiu de l'elaboració de l'Amillament. Així sa Pobla envia un ofici a Muro per fixar el dia i l'hora per dur a terme l'operació de partió. Pel que diu el secretari de l'Ajuntament, Sr. Cuéllar, en el certificat que expedeix també es va adreçar a Alcúdia, sense obtenir-ne cap resposta. Tot això posa de manifest l'interès del municipi perquè es posàs en marxa l'operació de partió (interès que es remunta a l'any 1871), la qual cosa xoca que no es presentàs a la convocatòria de l'any 1945. Estaven convocats? No hi pogueren assistir? De moment no tenim resposta a aquestes preguntes.

Al maig de 1954 es duen a terme les partions amb motiu de l'elaboració del mapa topogràfic nacional. I aquí sí que encaixa la versió poblera que el batlle, referint-se a Onofre Pons, no hi va poder assistir perquè havia mort el seu fill. Però si ens atenem als informes exhaustius i a les actes realitzades per l'IGC comentats anteriorment, l'afirmació no s'ajusta a la realitat. Sa Pobla estava convocada per als dies 17 i el 22 de maig de 1954. El dia 17 el batlle de sa Pobla, Ono-

fre Pons Martorell -el mateix dia del traspàs del seu fill- va assistir a la reunió, va signar l'acta i va expressar la seva conformitat amb la demarcació traçada; el dia 22 de maig assisteix a l'operació de partió el tinent batlle com a batlle accidental i també signà l'acta i en donà la conformitat.

5. Conclusions

- Des de l'aparició del RD de 1870 que obligava els municipis a col·locar fites de partió amb els municipis veïns, es varen nomenar les comissions per realitzar l'operació en diverses ocasions. Aquest procés es va cloure l'any 1954 amb el nomenament de la darrera comissió que coneixem.
- Es parlava d'aportacions de dades històriques, però no ha quedat constància d'aquesta documentació a cap dels tres municipis, i que els majors dels tres municipis coneixien per tradició la situació de les fites.
- Sa Pobla era el municipi que semblava tenir més interès a realitzar la partió entre els municipis. També és l'únic que conserva un expedient complet de la Secretaria de l'Ajuntament amb una informació exhaustiva.
- Disposam d'una acta de demarcació realitzada el 1945, però no sabem si es va intentar identificar les fites que s'havien perdut o si en realitat es tractava de fixar una demarcació nova.
- L'any 1954 i sota la direcció dels topògrafs de l'IGC es varen realitzar les operacions de partió de forma exhaustiva, amb la participació de les comissions nomenades pels ajuntaments respectius. Es varen recórrer totes les fites que hi havia i s'aporten els detalls sobre la seva forma i situació, amb indicació també de les dimensions de cadascuna. Tota aquesta informació es reflecteix a les actes i als plànols que es varen aixecar. Aquests documents estan signats per les comissions encapçalades pels batlles respectius i el batlle accidental de sa Pobla i tots en donen la seva conformitat. Si en aquestes operacions hi va haver alguna negociació, la desconeixem; en canvi sí que podem dir que es va perdre una bona ocasió per manifestar el que cada municipi considerava sobre el tema, ja que en aquesta ocasió hi era present una institució de rang superior a la local com és l'Institut Geogràfic Cadastral a la qual es podien haver traslladat les consideracions i reclamacions oportunes.

Abreviatures

ADM: Arxiu Diocesà de Mallorca

ACD: Arxiu Can Domenech

AMA: Arxiu Municipal d'Alcúdia

AMM: Arxiu Municipal de Muro

AMP: Arxiu Municipal de sa Pobla

ARM: Arxiu del Regne de Mallorca

Bibliografia

BARCELÓ, T i MAYOL, J. *Estudio Ecológico de la Albufera de Mallorca*. Departamento de Geografía de la Universidad de Palma de Mallorca. 1980.

BERARD SOLÀ, J. *Viaje a las villas de Mallorca* (1789). Palma: Ajuntament de Palma, 1983.

Revista Sa Marjal 1909-1928. Edició facsímil sa Pobla 1990.

ROSSELLO VERGER, V. M., ROTGER MOYÀ, F. *Agrimensors i plànols parcel·laris a les Illes Balears (1857-1862)*. Conselleria de Medi Ambient i Mobilitat. Palma, 2011.

TORRES GOST, J. *La saga de l'aigua*, Ed. Lleonard Muntaner. Palma, 2000.

VENTAYOL SUAÚ, P. *Historia de la Muy Noble Ciudad Fidelísima de Alcudia*. Palma: La Última Hora, 1928.